

УДК 371.134:7(07)

Олена Побірченко

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

У статті акцентується увага на важливості творчої самореалізації майбутніх учителів мистецьких дисциплін у динамічних та мінливих реаліях сучасності та розвитку їх творчого потенціалу. Запропоновані характеристики досліджуваного явища. Визначені деякі педагогічні умови ефективного розвитку творчого потенціалу у майбутніх учителів мистецьких дисциплін.

Ключові слова: *потенціал, творчість, творчий потенціал, розвиток творчого потенціалу.*

Глобалізаційні процеси сучасного освітнього простору потребують підготовки професіонала, сучасного суб'єкта європейської життєдіяльності, який відповідає стандартам професійних компетенцій ХХІ ст. – людини духовно багатой та індивідуально своєрідної, суб'єктивно досвідченої, компетентної в галузі людинознавства і спілкування.

Цілком очевидно, що в умовах сьогодення вища педагогічна освіта має стати середовищем для розвитку різноманітних здібностей особистості. Тим паче, що в даний час зростає інтерес до творчої самореалізації педагога в динамічних та мінливих реаліях сучасного життя і діяльності. І, як наслідок, інтерес до того професійно-особистісного резерву, що дозволяє здійснити даний процес. Поширення значної кількості різноманітних новітніх підходів до підготовки учителів мистецьких дисциплін потребують глибокого та змістовного аналізу. Однак, незважаючи на цю різноманітність, можна окреслити певну їх спільність. Це – формування здібностей до самоосвіти, саморозвитку, співробітництва; досконаліх навичок спілкування в різних життєвих ситуаціях; створення нових систем цінностей; формування здатності до творчого вирішення проблем, розв'язування двозначних, суперечливих, парадоксальних ситуацій; до вироблення та організації великої кількості інформації; розвиток майстерності; формування ефективної самооцінки, особистої прихильності до організаційних та глобальних цінностей тощо.

Проблема формування і розвитку творчої особистості сучасного фахівця є досить актуальною. Аналіз наукових джерел свідчить про значний інтерес до творчого потенціалу особистості. Так у філософському аспекті цей феномен досліджують В. Яковлев, Б. Сорокін, П. Кравчук, В. Швирев та інші. У психолого-педагогічній галузі означений феномен вивчають О. Виговська, І. Кучерявий, В. Доній, І. Єрмаков, Н. Кічук,

Г. Несен, О. Сисоєва, О. Сущенко, Г. Суворова, Д. Богоявленська та інші. Особливої уваги нині вимагає процес становлення творчої особистості майбутнього вчителя мистецьких дисциплін.

Мета статті: охарактеризувати поняття творчого потенціалу та педагогічні умови його розвитку у майбутніх учителів мистецьких дисциплін.

З метою висвітлення проблеми, насамперед визначимо категоріальну базу для проведення дослідження розвитку творчого потенціалу в майбутніх учителів мистецьких дисциплін якими є: *творчий потенціал, розвиток творчого потенціалу*.

Поняття *творчий потенціал* є складним, оскільки об'єднує два окремих поняття: *творчість* і *потенціал*. Розглянемо їх етимологію детальніше.

Родовим до нашого поняття виступає термін *потенціал*. В загальному розумінні потенціал (від лат. *potencia* – узагальнена здатність, можливість, сила) розглядається як наявні засоби, запаси, джерела, що можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення певної мети, здійснення планів, вирішення яких-небудь завдань окремою особою, суспільством, державою [Катербарг Т. О. Развитие и активизация профессионального потенциала педагога в образовательном пространстве школы / Катербарг Т. О. // Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал), Modern Research of Social Problems, № 6(26), 2013, www.sisp.nkras.ru]. Наразі це поняття набуло категоріального значення в цілому ряді наук – соціології, теорії управління, психології та ін. У педагогічній науці це поняття наповнюється новим змістом, зокрема використовується для позначення різних явищ – педагогічний потенціал, професійний потенціал педагога, творчий потенціал педагога тощо.

У сучасних психологічних дослідженнях *творчість* розглядається як форма людської активності, що виконує перетворюючу функцію і є глибинною сферою психологічних інтересів індивіда, тобто основою внутрішнього механізму всіх когнітивних процесів – сприймання, уваги, пам'яті, мислення та уяви.

Відповідно до трактувань науковців творча особистість – це особистість із стійким високим рівнем спрямованості на творчість, із мотиваційно-творчою активністю та високим рівнем творчих здібностей, що дозволяють досягти значущих творчих результатів.

Загалом творчість окремої людини розглядається дослідниками у двох аспектах: як сукупність якостей особистості (відношення суб'єкту до світу і до самого себе, спосіб самоствердження) і як діяльність певного характеру (вища ступінь активності). Відтак, суперечлива єдність згаданих аспектів відображається у науковій дискусії про взаємозв'язок творчості і діяльності. У нашому дослідженні ми дотримуємося думки, що діяльність

є основою творчості, сутність людини-творця виражається в діяльності, але повністю не виявляється в ній; і творчість, і діяльність спрямовані на перетворення оточуючого світу і самої людини як діючого суб'єкту, але діяльність може бути продуктивною і репродуктивною, творчість виступає тільки у взаємозв'язку продуктивного і репродуктивного, включаючи не тільки безпосередньо результативні дії, але й мотиви, відношення, погляди, переживання, самосвідомість і інші форми прояву людських якостей, які не приводять до певного видимого результату [8, с. 208–209].

Творчість безпосередньо пов'язана з педагогічною діяльністю. Поняття педагогічної творчості розглядається науковцями в різних аспектах: як особливість особистості (В. Крутецький, М. Поташник, Л. Степашко та ін.); як індивідуальний стиль діяльності особистості (Є. Клімов, В. Мерлін, С. Сисоєва та ін.); як взаємозв'язок творчого мислення та педагогічної майстерності (Ю. Азаров, В. Загвязинський, І. Зязюн, Н. Тарасевич та ін.); як науково-педагогічний стиль мислення (Ю. Бабанський, В. Сластьонін, Г. Щукіна та ін.); як види і механізми педагогічної імпровізації (І. Зязюн, В. Кан-Калік, М. Нікандров та ін.); як сукупність педагогічних умов, шляхів і засобів формування творчої позиції особистості (О. Бодальов, Н. Кічук, О. Мороз, В. Рибалка, О. Сухомлинська та ін.).

Творчий розвиток майбутнього фахівця трактується як сукупність сутнісних характеристик творчої особистості (творчий потенціал, творча спрямованість, творча активність), становлення яких забезпечується засобами навчально-виховної діяльності.

Цікавими науковими розвідками щодо означеної проблеми є розроблена Л. М. Мітіною модель професійного розвитку, яка включає конструктивний шлях особистості в професії, шлях творчості та зростання власного творчого потенціалу, тоді як модель адаптивної поведінки включає деструктивний шлях в професії, шлях стагнації та невротизації людини, шлях руйнування, витрачання, розкрадання свого креативного потенціалу та особистісних ресурсів [6, с. 82–84].

Характеризуючи якісно нового учителя, В. О. Сластьонін вказує на важливості оволодіння ним індивідуальними процесуальними характеристиками, що включають знання, уміння, самостійність, творчий потенціал та ін., унікальність, неповторність [9, с. 4–9].

Творчий потенціал особистості характеризується рядом ознак. Останні ж називають ознаками творчої особистості. Це: легкість асоціювання (здатність до швидкого і вільного переключення думок, здатність викликати у свідомості образи і створювати з них нові комбінації); здатність до оцінних суджень і критичність мислення (уміння вибрати одну з багатьох альтернатив до її перевірки, здатність до переносу рішень); готовність пам'яті (оволодіння достатньо великим об'ємом систематизованих знань, упорядкованість і динамічність знань) і здатність

до згортання операції, узагальнення і відкидання несуттєвого; креативність як здатність перетворювати діяльність у творчий процес (оригінальність, евристичність, концентрованість, чіткість, фантазія, активність, чутливість) [4].

У сучасних психолого-педагогічних науках зміст поняття «творчий потенціал» трактується як особлива якість, характерна властивість особистості, відкритість всьому новому; система знань, переконань, на основі яких будується, регулюється діяльність особистості; високий рівень розвитку мислення (Т. Г. Браже, Г. С. Сухобська, Ю. М. Колюткін та ін.), інтегративна якість особистості, що відображається у відношенні людини до творчості, спрямованості, установці на творчість (О. М. Матюшкін); сукупність життєвого (практичного, насамперед) досвіду, можливостей і здібностей, які є природними або розвинені в подальшій діяльності і можуть бути використані для вирішення завдань, досягнення певної мети (В. П. Пархоменко); інтелектуальна активність (Д. Б. Богоявленська).

Як свідчить аналіз психолого-педагогічної літератури, творчий потенціал не зводиться ні до творчої, ні до суто інтелектуальної активності, вони є його компонентами.

Виділяють наступні основні характеристики компонентів творчого потенціалу особистості: багаторівневність змісту (високий, середній, низький), діалогічність (творчий потенціал – діалог між потенційним і актуальним у самій особистості і навколишнім світом, іншими людьми, людини із самою собою), соціальний характер, системність. Структура творчого потенціалу виявляється у сукупності показників, що об'єднані в блоки: власне потенціал, тобто індивідуальні психічні процеси, здібності, мотивація до творчої діяльності; знання, вміння, навички; відносини, способи діяльності і самовираження, отримані в результаті навчання, творчої діяльності і в процесі соціалізації [2, с. 48–50].

До важливих компонентів творчого потенціалу також відносять здатність до творчої самореалізації, мотиви та досвід творчої діяльності, які дозволяють проявити унікальність і неповторність. Вони є характерними для високо розвиненої особистості і сприймаються як цінності гуманістичної педагогіки.

У структурі творчого потенціалу особистості деякі дослідники виділяють єдність трьох взаємопов'язаних компонентів: ірраціонального (прояв підсвідомості і надсвідомості), емоційного (емоції, почуття, емоційний стан) і раціонального [5].

Так, Д. О. Белухін трактує творчий потенціал особистості педагога як його потенційні можливості, які формуються на основі накопиченого ним соціального досвіду, психолого-педагогічних та предметних знань, набутих педагогічних умінь та навичок, що дозволяють відшукувати та застосовувати оригінальні ідеї, новаторські форми, методи та прийоми. А область застосування педагогічної творчості визначається основними

компонентами педагогічної діяльності: плануванням, організацією, реалізацією та аналізом результатів [1, с. 15].

Відтак, творчий потенціал педагога характеризується знаннями, вміннями, переконаннями, ставленням, спрямованістю, здібностями. Творчий потенціал майбутнього вчителя визначається нами як професійна інтегративна якість, яка включає наступні компоненти: власне-потенційний (властивості мислення: гнучкість, швидкість, оригінальність мислення та ін.); когнітивний компонент (знання, вміння, навички); морально-естетичний компонент; мотиваційний компонент (переконання, готовність як внутрішньо особистісна структура, механізм, що забезпечує актуалізацію здатності і є соціально-психологічною установкою на розгортання сутнісних сил індивіда – потреб, ціннісних орієнтацій, мотивів); професійний компонент (способи діяльності та самовираження, набуті в результаті навчання, творчої діяльності, соціалізації).

Розвиток творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін багато в чому залежить від розкриття закладених у них можливостей здійснювати творчу діяльність, яка тісно пов'язана зі знанневим та емоційним компонентами і загальною культурою особистості. Під впливом умов освітнього середовища формується потреба творчої інтерпретації отриманих знань. Відтак, розвиток творчого потенціалу особистості студентів залежить від створення у вищому педагогічному закладі атмосфери творчості, відкритості та позитиву, що сприяє розвитку самостійності, активного пізнання нового, застосування отриманих знань на практиці. Основою для активізації творчого потенціалу в процесі педагогічної підготовки є інтелект, рівень знань, уява та емоції.

Відповідно до сучасних реалій підготовки майбутніх учителів проблемне навчання є одним із дієвих методів прояву інтелектуальних творчих можливостей, творчої активності в самостійній діяльності, впевненості та вмінь творчо працювати, адже проблемне навчання характеризується залученням студентів до вирішення проблем. Проблемне навчання Д. О. Белухін розглядає як творчу діяльність педагога та учнів, в якій виявляється оригінальність мислення, винахідливість, комбінаторика, інтуїція – все це призводить до «варіативності дій як розумових, так і фізичних» [1, с. 340]. Важливим є те, що під час проблемного навчання студенти залучаються до вирішення нестандартних завдань, важливість яких усвідомлюється. Тут немає місця угадуванню, репродукції готової відповіді. І. П. Підласий вказує на переваги проблемного навчання, це – добування знань шляхом особистої творчої діяльності, високий інтерес до навчальної праці, розвиток продуктивного мислення, стійкі та дієві результати навчання [7, с. 324].

Сюди ж відносимо і контекстне навчання, науково-дослідну роботу, ділові ігри. Як показує досвід, розвиток творчої активності студентів

потребує застосування адекватних технологічних засобів. В якості такого засобу сучасними дослідниками пропонується імітаційна (моделююча) технологія, пов'язана з моделюванням у навчальному процесі ситуацій майбутньої професійної діяльності. Педагогічна цінність імітаційної технології для розвитку творчої активності студентів у професійній мистецькій освіті полягає в наступному: скорочується розрив між професійною освітою та професійною діяльністю; сприяє баченню перспективи майбутньої професійно-мистецької діяльності, реалізує ідею прогностичності освіти. Зупинимось на методах імітаційної технології, застосування яких у професійно-мистецькій освіті є найбільш доцільними для розвитку творчої активності студентів. Це, наприклад, кейс – метод, мозковий штурм, дискусійний клуб, складання портфоліо творчих робіт, проходження практики в загальноосвітніх установах тощо.

Отже, проведений аналіз дає можливість виокремити деякі педагогічні умови ефективного розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін: стимулювання розвитку творчого потенціалу особистості шляхом створення необхідного середовища; застосування ефективних методів і форм організації творчої діяльності; високий рівень розвитку творчого потенціалу особистості викладача вищого навчального закладу, його комунікативної та естетичної культури; проведення діагностики з виявлення рівнів сформованості творчого потенціалу особистості майбутніх учителів мистецьких дисциплін, що дозволяє отримати необхідні дані, на які слід опиратися при вирішенні даної проблеми і для прогнозування подальшої діяльності.

Темою майбутніх розвідок має стати комплексний підхід до формування творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белухин Д. А. Личностно ориентированная педагогика / Д. А. Белухин. – М. : Московский психолого-социальный институт. 2005. – 340 с.
2. Игнатович В. Г. Развитие творческого потенциала студентов в процессе общепедагогической подготовки / В. Г. Игнатович // Пути повышения качества профессиональной подготовки студентов : материалы междунар. науч.-практ. конф. Минск, 22–23 апр. 2010 г. / редкол.: О. Л. Жук (отв. ред.) [и др.]. – Минск : БГУ, 2010. – С. 48–50.
3. Катербарг Т. О. Развитие и активизация профессионального потенциала педагога в образовательном пространстве школы / Катербарг Т. О. // Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал), Modern Research of Social Problems, № 6 (26), 2013, www.sisp.nkras.ru.
4. Кваша Б. Ф. Ценность творческой акме / Б. Ф. Кваша, А. А. Сорокин. – СПб. : Академия акмеологических наук, 1996. – 303 с.

5. Колосова М. В. Развитие творческого потенциала детей средствами театрального искусства / М. В. Колосова; Рос. акад. образования, НИИ теорет. педагогики и междунар. исслед. в образовании. – М., 1994. – 19 с.
6. Митина Л. М. Теоретико-методологическое обоснование условий повышения качества профессиональной подготовки студентов / Л. М. Митина // Пути повышения качества профессиональной подготовки студентов : материалы междунар. науч.-практ. конф. Минск, 22–23 апр. 2010 г. / редкол.: О. Л. Жук (отв. ред.) [и др.]. – Минск : БГУ, 2010. – С. 82–84.
7. Подласый И. П. Педагогика : в 3-х кн. Кн. 2: Теория и технологии обучения : учеб. для студентов вузов, обучающихся по направлениям подгот. и специальностям в обл. «Образование и педагогика» / И. П. Подласый. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. – 324 с.
8. Сисоєва С. О. Проблеми неперервної професійної освіти : тезаурус наукового дослідження : наук. видання / С. О. Сисоєва, І. В. Соколова / НАПН України. І-т педагогічної освіти і освіти дорослих, МОН Маріупольський держ. гуманітарний ун-т – К. : Видавничий дім «ЕКМО», 2010. – С. 208–209.
9. Слостенин В. А. Психолого-педагогическое образование и становление субъектного потенциала личности учителя / В. А. Слостенин // Педагогическое образование и наука. – 2006. – № 2. – С. 4–9.